

PROBLEMA NOMINALIZĂRII NARAȚIUNILOR POPULARE COMICE ROMÂNEȘTI

Angela PASAT

Catedra Literatură Română și Teorie Literară

La recherche du problème du comique populaire roumain date du XIX-e siècle, mais les premiers échantillons de folklore comique sont attestés dans les oeuvres des écrivains du XVII-e siècle, Gr. Ureche, D. Cantemir.

La dénomination des espèces comiques est un des aspects les plus importants du problème, car il implique la classification de ces espèces qui porte un caractère superflu. Tout de même, dans la littérature de spécialité il existe plusieurs tentatives de réaliser cet objectif. Des études sérieuses dans ce domaine ont été faites par les chercheurs P. Ursache, Ov. Bârlea et, principalement, par V. Cirimpei qui a classifié les espèces du comique populaire en leur donnant des définitions complexes. Son activité constitue une grande contribution à la recherche du problème du comique populaire dans notre pays.

Comicul de sorginte populară a fost atestat sporadic încă în primele scrieri românești, cronicarii și scriitorii noștri de la începuturi valorificând diferite aspecte ale comicului popular. Mostre de umor și satiră folclorică atestăm în lucrările lui Ion Neculce și Dimitrie Cantemir, scriitori cu viziuni umaniste, care au manifestat o atitudine admirativă față de folclor, inclusiv față de comicul popular.

Momentul care ne interesează în mod deosebit este când totuși folcloriștii români au început să conștientizeze importanța speciilor de comic popular, a colecțiilor de satiră și umor, fixând această informație în lucrări, note de lecturi etc. Cercetările mai recente [1, p.12] arată că meritul de a fi inițiat culegerea și cercetarea în acest domeniu îi aparține lui Gheorghe Asachi, care a inserat în paginile revistei „Albina românească” snoava *Pepelea se tocmește argat ...* (1841), prezentată redacției de către Teodor Stamatii. În anul următor, în aceeași publicație a apărut creația literară *Păcală și Tândală* a lui Costache Negruzzi. Cel care este considerat întemeietorul folcloristicii științifice românești, B.P. Hasdeu, nu a ignorat nici el speciile folclorice satirico-umoristice, savantul consacrand o publicație specială umorului, nu numai celui popular (*Aghiuță*). În *Etymologicum Magnum Romaniae* cercetătorul include în clasificarea folclorului comic și anecdota, iar ulterior în (*Literatura populară*, 1870) identifică „un fel de narațiuni satirice foarte scurte” [2, p.203].

Mucalitul povestitor de la Humulești Ion Creangă a descoperit pentru contemporanii săi adevăratele dimensiuni ale comicului popular. Prin întreaga sa operă, autorul a scos la iveală virtuțile povestitorului popular în arta umorului, valorificând povestea cu situații gnomiche, snoava, anecdota și gluma cu o măiestrie exemplară. *Povestea unui om leneș; Proștia omenească; Ursul păcălit de vulpe; Dănilă Prepeleac* ș.a. sunt adevărate mostre de comic popular, nuanțat de geniul marelui povestitor.

Indiscutabil, interesul științific pentru cercetarea narațiunilor populare are o tradiție valoroasă, dezvoltată, în special, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea–prima jumătate a secolului al XX-lea, când s-au făcut și prețioase culegeri de texte.

Inițial, comicul popular este valorificat în colecții care aveau mai mult un caracter pseudofolcloric [3, p.60]. Astfel, Ion Adam (1875-1911), unul dintre numeroșii „scriitori populari, încurajați și promovați la începutul sec. XX fără discernământ estetic” [4, p.35], prelucrează cu vădite intenții moralizatoare pilde, povestiri și anecdote de circulație orală rurală: *Pe lângă vatră. Pilde și glume țărănești* (1900), *Vorbe de clacă* ș.a. La fel procedează și Th.Speranția (1856-1929), autorul unor volume intitulate *Anecdote populare* (1892), *Anecdote afumate* (1893), *Anecdote împănate* (1903), *Anecdote botezate* (1903).

Petre Dulfu (1856-1953) repovestește snoave despre Păcală în volumul *Isprăvile lui Păcală* (1894), care au cunoscut o largă răspândire în mase, aducându-i autorului celebritatea de folclorist, împreună cu alte două culegeri antologice, cu caracter umoristic – *Din lumea satelor; Alegere de strigături, de cântece glumețe și de snoave*. Tot printre primii alcătuitori de culegeri cu caracter umoristic se află Tudor Vartic, care semnează volumul *O sută și una de mici istorii și anecdote amuzante, cele mai multe culese din gura țaranului nostru român* (1883).

Un consacrat culegător și valorificator al folclorului cu caracter umoristic a fost și Baican Elie (1845-?), care și-a făcut debutul în literatură la îndemnul și sub îndrumarea lui M.Eminescu și a fost preocupat, în special, de anecdote, snoave și palavre, apreciate ca fiind, la data apariției, „de o valoare considerabilă” [3, p.92]. Evident, pot fi aduse încă multe alte exemple, ele fiind dovada unui interes sporit pentru speciile populare comice pe tot parcursul secolului al XIX-lea.

Întrucât ne interesează, în special, cercetarea științifică a problemei în plan diacronic, considerăm că o etapă indispensabilă în elucidarea temei *Comicul popular în primele colecții și studii de folclor românesc* ar fi trecerea în revistă a celor mai importante realizări din domeniul respectiv.

Un merit aparte în acest domeniu îi revine entuziastei adunătoare de creații folclorice românești din Moldova, Bucovina, Oltenia, Dobrogea – Elena Sevastos (născută la Cucurăni – Botoșani, 1864; a decedat în anul 1929, la Chișinău) [4, p.394-395]. Sub îngrijirea ei, în 1893, la Iași, vede lumina tiparului o colecție de folclor, intitulată *Anecdote poporane*, care include 71 de texte în versuri, indicând cu cifre, după denumire și numărul variantei/versiunii (de ex. *Peșitorii pâcăliți*, VI). În circulație orală firească narațiunile populare comice, cu rare excepții, sunt relatate de către povestitorii populari în proză, în colecția autoarei însă toate textele sunt expuse în versuri (numele versificatorului/-ilor nu este cunoscut). Analizând textele incluse în volum, constatăm zece narațiuni comice veritabile în formă versificată, de circulație naturală (snoava LVII: *Pâcălitoră din Banat*, glumele XXVII, XXIX, XL, XLVIII, LI, LIII, LVIII și pidosniciile LV, LXIII), 30 de versificări ale unor subiecte folclorice (13 de snoavă, 9 de anecdotă, 8 de glumă). Colecția mai include 23 de creații ce nu reprezintă subiecte folclorice, unele – nici de natură comică (literare, de nuvelă, povestire simplă etc.)*. Din unele texte transpare coloritul bucovinean, ca pronunțare: barbat, lacomos ș.a., precum și expresia *într-un buc* = într-o clipă, imediat.

Meritul folcloristei E. Sevastos constă, mai degrabă, în întocmirea unei culegeri valoroase de comic popular, dar mai puțin în cercetarea și teoretizarea speciilor incluse în colecția *Anecdote poporane*. În prefața volumului, autoarea ține să adreseze cititorului doar un îndemn la lectură în speranța că textele propuse îi vor face plăcere „*Jubite cetitor, îți dau câteva anecdote, menindu-le cu drag să-ți aducă măcar un ceas de voie bună*” [5, p.3].

Încercări de abordare științifică a problemei, pe care nu le atestăm încă la Sevastos, vor putea fi relevate la S.C. Stroescu în studiul *Cu privire la sistemul de clasificare a snoavei populare românești*, în care autoarea își propune „de a arăta atât cercetătorilor în domeniul prozei populare, cât și amatorilor, metoda de investigație în materialul despre snoava populară ...”, făcând „o clasificare (a acestora – n.n.) în conformitate cu structura și conținutul ei specific” [6, p.585-586]. În *La typologie bibliographique des facéties roumaines*, S.C. Stroescu adună și clasifică 3 029 de tipuri de snoavă, 199 de tipuri de glumă la care adaugă și specii licențioase. Respectiva clasificare denotă prezența unui tezaur fațetios românesc considerat a fi cel mai bogat „de cel al altor popoare din centrul Europei care rămân mult în urmă” [9, p. XXIX]. Autoarea nu întreprinde însă o delimitare a speciilor comice, mai mult chiar, lipsesc reflecțiile despre necesitatea realizării unei asemenea delimitări, aceasta pentru că, probabil, cercetătoarea și-a propus un obiectiv mai îngust. Chiar și în antologia *Snoava populară românească* (vol. I-IV), ediție îngrijită de Sabina C. Stroescu, una dintre cele mai impunătoare și valoroase, această distincție nu este realizată. Prefața acestei antologii a fost semnată de M.A. Canciovici care întreprinde un „excurs în tipologia snoavei selectând câteva aspecte esențiale prezente în corpusul pe care îl avem la dispoziție... oferim în acest fel cititorului doar unele probleme mai deosebite pe care le ridică snoava” [7, p. XVII]. De asemenea, autorul se referă la structura compozițională a snoavei, precum și la distincția dintre comicul popular și cel livresc.

O primă constatare despre necesitatea delimitării speciilor comice, deși foarte modestă și puțin argumentată, o atestăm la P. Ursache, în prefața volumului *De-ale lui Păcală* (1964). În viziunea cercetătorului, aceste specii nu trebuie confundate, ceea ce le delimitează fiind caracterul livresc sau, dimpotrivă, cel folcloric: snoava se caracterizează „printr-un material de construcție mai accentuat tradițional folcloric”, în timp ce „în cuprinsul anecdotei se resimt de multe ori intervenții ale multor oameni de litere”, iar gluma „este o simplă relatare a unei întâmplări cotidiene”, făcând apel la „dialog și jocul de cuvinte” [8, p. XVIII].

Mai târziu, în anul 1971, cercetătorul Ov. Bârlea, în prefață la volumul *Nevasta cea isteată. Snoave populare*, argumentează necesitatea realizării acestei delimitări prin existența unei distincții similare în folcloristica altor popoare, de exemplu, în cea germană (precizare făcută de Ov. Bârlea): „Dacă pentru cercetătorii de limbă germană denumirile respective ... delimitează cu suficientă claritate speciile amintite, în alte limbi șovăielile sînt încă neînclăturate ...” [9, p. X]. Cercetătorul nu se limitează la aceste constatări, realizând, propriu-zis, o primă delimitare a speciilor comice în: snoavă, anecdotă și glumă. Astfel, snoava este definită ca o „narațiune scurtă, cu intenții satirizante, de obicei uniepisodică ...”. Definiția glumei amintește de cea realizată de către P. Ursache, subliniindu-se intenția „de a specula sensurile felurite ale unor cuvinte”. Referindu-se la cea de a

* Nu este momentul oportun pentru concretizarea denumirilor acestor zeci de texte. Sperăm să o facem cu altă ocazie.

treia specie comică – anecdota, cercetătorul găsește doar un criteriu distinctiv față de glumă, și anume „actanții (anecdotei – *n.n.*) sunt personalități cunoscute” [9, p. XI, XV, XVI].

Acele „șovăieli” despre care vorbea Ov. Bârlea au fost depășite prin efortul de cercetare al folcloristului Victor Cirimpei, care, în culegerea *Folclor din țara fagilor* (editată la Chișinău, 1993), publică un grupaj din patru narațiuni populare comice ca fiind unități artistice independente: *snoave, anecdote, glume, pidosnicii*. Această culegere încununează activitatea de cercetare a speciilor comice în discuție. Autorul face o explicație a fiecărei specii în parte, exemplificând prin texte-creații. Atestăm și în acest volum termenul *anecdota*, numai că în vecinătatea altor trei – *snoavă, glumă, pidosnicie*, toți termenii denumind specii folclorice de sine stătătoare ale folclorului comic. Folcloristul pornește de la colecția Elenei Sevastos, constatând că în ea nu toate creațiile sunt folclorice, unele – nici măcar anecdotic-ilariante, iar termenul de *anecdota*, ca specie folclorică, servea pentru a reprezenta nu una, ci câteva specii ale folclorului comic.

Cercetătorul Victor Cirimpei diferențiază speciile în cauză, definindu-le în felul următor: *snoava* – „specie a povestirii populare ce reprezintă comic, preponderent realist și epic detaliat, un subiect sau o înlănțuire de motive” [10, p.262]; *anecdota* – „asemănătoare cu snoava ca specie a povestirii populare comice și preponderent realiste, redă mai rezumativ epicul doar al unui subiect sau al unei situații de viață” [10, p.268]; *gluma* – „specie a povestirii populare comice și preponderent realiste, pusă pe seama unui scurt dialog, uneori aforistic-aluziv” [10, p. 272]; *pidosnicia* – „o istorioară amuzantă nu numai prin subiectul expus, dar și prin felul sucit al vorbelor; avalanșe de realități absurde și anapoda, care în loc să ne supere, ne fac să zâmbim și chiar să râdem” [10, p.273]. Definițiile de mai sus pun în evidență contribuția folcloristului Victor Cirimpei la studierea comicului popular, precum și contribuția substanțială la elucidarea problemei date.

În concluzie, putem afirma că cercetarea problemei nominalizării speciilor folclorului comic românesc a cunoscut o amplă evoluție pe parcursul mai multor decenii: de la colectarea amatoare a narațiunilor comice (E.Sevastos, I.Adam, T.Speranția ș.a.), până la studii serioase privind clasificarea și nominalizarea lor (P.Ursache, O.Bârlea, V.Cirimpei ș.a.).

Referințe:

1. Cirimpei V. Specii folclorice de satiră și umor. Prefață // Snoave și anecdote / Alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de V.A. Cirimpei. Sub redacția lui I.D. Ciobanu. - Chișinău: Știința, 1979.
2. Hasdeu B.P. Opere alese / Alcătuitor N.Romanenco. Vol.II. - Chișinău: Cartea moldovenească, 1967.
3. Creația populară. Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria și Bucovina. - Chișinău: Știința, 1991.
4. Datcu Iordan, Stroescu S.C. Dicționarul folcloriștilor români. Folclor literar românesc. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.
5. Sevastos Elena. Anecdote poporane. - Iași: Editura Librăriei Frații Șaraga, 1893.
6. Stroescu S.C. Cu privire la sistemul de clasificare a snoavei populare românești // Revistă de Etnografie și Folclor. - 1965. - Nr.6.
7. Snoava populară românească / Ediție critică de S.C. Stroescu. Prefață de Mihai-Alexandru Canciovici. - București: Minerva, 1984.
8. De-ale lui Păcală. Snoave populare / Ediție îngrijită de V.Adăscăliței și P.Ursache. Prefață de P.Ursache. - București: Editura pentru literatură, 1964.
9. Nevasta cea isteasă. Snoave populare / Ediție de S.C. Stroescu. Prefață de Ovidiu Bârlea. - București: Minerva, 1971.
10. Folclor din țara fagilor /Alcătuitori: N.Băieșu, G.Bostan, G.Botezatu, I.Buruiană, V.Chisăliță, V.Cirimpei ș.a. - Chișinău: Hyperion, 1993.

Prezentat la 26.05.2010